

“Wat NOU? Een b(l)oeiende toekomst van de NOU!”

Samenvattingen van de NOU-themadag op 29-03-2014, te Vredenburg Utrecht.

Vogelonderzoek in beweging: over de opmars van GPS-rugzakjes, en de kansen voor vogelaars en onderzoekers.

Wouter Vansteelant (W.M.G.Vansteelant@uva.nl), Judy Shamoun-Baranes & Willem Bouten, Universiteit van Amsterdam

Anno 2014 staan we aan de vooravond van een gouden eeuw voor vogelonderzoek. GPS-rugzakjes en gedragssensoren laten ons toe het doen en laten van vogels tot in de kleinste details te volgen, het hele jaar door, waar ze ook gaan. Technologie waarvan je ooit dacht dat die science fiction was, is vandaag onmisbaar in de toolkit van de vogelonderzoeker.

Het spectrum aan vragen die we dankzij tracking onderzoek kunnen beantwoorden is zeer divers. Wanneer beslist een trekvogel om te vertrekken? Hoe navigeert een zwevende Wespindief ten opzichte van de wind om niet uit koers te raken? En hoe reageren trekvogels op stofstormen boven de Sahara? Een beter begrip van de keuzes die individuele vogels maken laat ons toe beter te begrijpen hoe fenologie en trekroutes van soorten tot stand komen. Met GPS-rugzakjes kunnen we ook de interacties van vogels met mensen in kaart brengen om de gevolgen van menselijke activiteiten voor vogelpopulaties beter te voorspellen. Bovendien blijkt dat gezenderde vogels echte individuen zijn, met hun eigen karakters en gewoontes. In dit praatje verkennen we deze en andere recente bevindingen uit onderzoek met GPS-rugzakjes.

We nemen tijdens dit praatje ook een kijkje achter de schermen van Vogel het Uit!: het eerste citizen science project dat burgers bij tracking onderzoek wil betrekken. Technologische vooruitgang betekent dat hedendaagse onderzoekers zodanig veel digitale informatie op hun bord krijgen dat zij hun veldwaarnemingen beter kunnen uitbesteden aan kundige amateur-vogelaars. We lichten een tip van de sluier over hoe dit nieuwe citizen science platform er uit zal zien en hoe het tot stand is gekomen.

Tenslotte blikken we aan de hand van ons werk rond tracking onderzoek en citizen science vooruit op de kansen die nieuwe technologieën, social media en het groeiend aantal deskundige amateur-vogelaars brengen voor een b(l)oeiende toekomst voor de NOU, en vogelonderzoek in het algemeen.

Flexibele fluiters

Rob Bijlsma, (rob.bijlsma@planet.nl)

Fluiters zijn loofzangers van een gram of tien, die de helft van hun leven in het Congobekken rondhangen. Ze zijn slechts vier maanden aanwezig op de broedplaatsen welke volgens de boekjes in eikenbos op zandgrond liggen. Een scenario voor doem, zou je denken. Want zijn het niet juist de bewoners van eikenbos die naast de rupsenpiek grijpen (mismatch, en dus au), en zijn het niet de lange-afstandstrekkingers die het sterkst in aantal afnemen? Ja en nee. Ja, volgens de literatuur, nee na het verzamelen van empirische gegevens. Want hoezo eikenbos? Bovendien blijkt die veelgenoemde afname bij nadere beschouwing wel mee te vallen als je een iets groter tijds kader bestrijkt. En de mismatch tussen broedpiek en rupsenpiek is er wel maar vormt geen probleem doordat fluiters een breed spectrum van prooien bejagen. Sterker nog, mijn gegevens van de Veluwe laten zien dat die mismatch er al was voordat het begrip was uitgevonden. Of: hoe je met het verzamelen van broed-biologische gegevens en één jaar voedselonderzoek kunt laten zien dat de wereld ingewikkelder in elkaar steekt dan

op het eerste gezicht lijkt. Fluiters zijn geweldige aanpassers, die – hoewel in Nederland levend aan de rand van het verspreidingsgebied – zich niet voor één gat laten vangen. Al zijn er nog veel open einden...

Nest- en kuikenoverleving van Drieteenstrandlopers op Groenland: zorgen Poolvossen voor een suboptimale uitkomstdatum van Drieteenstrandlopernesten?

*Jeroen Reneerkens (J.W.H.Reneerkens@rug.nl) & Stefan Sand (sand.stefan@gmail.com),
Rijksuniversiteit Groningen.*

De wereld verandert in snel tempo en vooral in de hoog Arctische streken is de temperatuur de afgelopen decennia uitzonderlijk snel toegenomen. In noordoost Groenland heeft dit geleid tot een steeds vroegere piek in insecten en spinnen. De afgelopen periode is de insectenpiek in Groenland, afhankelijk van de taxonomische groep, tot wel met 30 dagen per decade vervroegd. Voor een snelle groei is het van belang dat kuikens enkele dagen voor de piek in voedselbeschikbaarheid uit het ei kruipen. Het is dus te verwachten dat de vogels ook steeds vroeger gaan broeden. Dat deden ze ook, maar met een vervroeging van maar 2.3 dagen per decade was die aanzienlijk minder dan die van hun voedsel. Waarschijnlijk ten gevolge daarvan komen de in Groenland broedende Drieteenstrandloperieren de afgelopen jaren pas ná de voedselpiek uit. Dat heeft serieuze gevolgen voor hun groei; de laatst uitkomende jongen hebben een lager lichaamsgewicht en een kortere snavel dan gemiddeld voor hun leeftijd. Dat leidt er ook toe dat de gekleurde kuikens veel minder vaak als volgroeide vogel worden waargenomen in Europa en Afrika, wat een aanwijzing is dat ook hun overleving ernstig lijdt onder het opgroeien in een periode met minder voedsel. Waarom beginnen Drieteenstrandlopers niet eerder met broeden, als laat uitgekomen kuikens zo slecht groeien en overleven? Tot nog toe werd voor trekvogels verondersteld dat dit komt door omstandigheden tijdens de voorjaarstrek die het lastig maken om eerder in de broedgebieden te arriveren. Of dat voor Drieteenstrandlopers ook geldt wordt nog onderzocht, maar wat we wel weten is dat ook lokale effecten op de hoog Arctische toendra een rol spelen. Hoe vroeger een nest gelegd werd, hoe groter de kans dat het gevonden werd door een Poolvos. Het lijkt er dus op dat Poolvossen het Drieteenstrandlopers erg moeilijk maken om eerder met broeden te beginnen, met een suboptimale kuikengroei tot gevolg.

Wat NOU? Een b(I)oeiende toekomst van de NOU!

Christiaan Both, (c.both@rug.nl), Rijksuniversiteit Groningen

Nederland heeft een lange en sterke traditie in de ornithologie, die internationaal ook in hoog aanzien staat. Op ornithologisch gebied gaat er veel goed in Nederland: er zijn verschillende universiteiten waar vogelonderzoek wordt gedaan, we hebben topinstituten (NIOZ, NIOO) en een uiterst professionele organisatie die van Nederland waarschijnlijk het best getelde vogelland ter wereld maakt (SOVON). Verder hebben we verschillende goed uitgegeven tijdschriften op ornithologisch gebied (bijv. Limosa, Ardea) en werkgroepen die uitzonderlijk goed onderzoek doen (Grauwe kiekendieven, WRN). Verder zijn er bijzonder veel mensen die vogels interessant vinden, en er is enorme media-aandacht voor vogelonderzoek.

Toch zijn er ook zorgen. Eén daarvan is dat het steeds moeilijker wordt om jonge vogeltellers te vinden, en ook op universiteiten beginnen nog maar weinig studenten die echt veel van vogels weten. Ornithologie als vak is op universiteiten vrijwel (of helemaal?) verdwenen. We moeten dus wel investeren in vernieuwing en verjonging om ons vakgebied in de toekomst net zo mooi te laten blijven als het nu is. Een daarvoor aangewezen vereniging is de Nederlandse Ornithologische Unie.

Om de NOU weer nieuw leven in te blazen is er op 25 januari 2014 een vergadering geweest, waarin het bestuur van de NOU een groep Nederlandse Ornithologen heeft gepolst over de toekomst van een gezamenlijke ornithologische vereniging. De ruim 30 aanwezige ornithologen vinden in grote meerderheid de NOU belangrijk als platform voor vogelonderzoek van professionals en amateurs, maar geven ook aan dat de vereniging haar activiteiten beter moet aanpassen aan de huidige behoefte. Er is gesproken over (1) een (1 of 2) jaarlijkse meerdaagse vogelonderzoekskonferentie, met goede inhoud en genoeg mogelijkheid elkaar te spreken (netwerkfunctie), (2) verbetering website als belangrijk portaal voor vogelonderzoek in NL, (3) meer aansprekende activiteiten om jongeren bij vogelonderzoek te betrekken, (4) mogelijkheden om amateurs te ondersteunen bij hun onderzoek. Met een deels vernieuwd bestuur gaan we dit komend jaar oppakken. De aftrap daarvan zal worden gegeven op de NOU-themadag van 29 maart.

Slaapplaatstellingen in Friesland

Romke Kleefstra, (Romke.Kleefstra@sovon.nl), Fryske Feriening foar Fjildbiology

De Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF) is een provinciale vereniging van amateur-veldbiologen die zich bezighouden met veldonderzoek in de breedste zin van het woord. Al sinds de oprichting van de vereniging in 1976 vormen slaapplaatstellingen van vogels een vast onderdeel van het vogelonderzoek dat zowel georganiseerd als uitgevoerd wordt door vrijwilligers in Friesland.

Gedurende de late jaren zeventig en jaren tachtig werden lokaal slaapplaatstellingen georganiseerd van o.a. ganzen en steltlopers door FFF-werkgroepen van de Friese IJsselmeerkust en het Friese merengebied. Slaapplaatstellingen van steltlopers werden al gauw op provinciale schaal georganiseerd door de FFF-Steltloperwerkgroep, met bijna 120 onderzochte slaapplaatsen. Door de tellingen over een tijdsbestek van drie decaden met regelmaat te herhalen, werden grote aantalsveranderingen van steltlopers in kaart gebracht. Was Friesland halverwege jaren negentig goed voor 60 000 – 75 000 doortrekkende Kemphanen, anno 2011 werd provinciaal een maximum van 6300 vastgesteld. Analyse van slaapplaatsgegevens van Grutto's laat zien dat van een piek van adulten met jongen in juli geen sprake meer is. Adulten pieken tegenwoordig eind mei en slaapplaatsen liggen er in juli verlaten bij als gevolg van mislukte broedseizoenen. Ook laten slaapplaatsen zien hoe de surpluspopulatie van Scholeksters in sozen gedurende het voorjaar is verdampt, of wanneer er IJslandse Grutto's op slaapplaatsen aanwezig zijn.

Vanaf eind jaren negentig worden slaapplaatstellingen in Friesland uitgevoerd onder coördinatie van de FFF-Slaapplaatsentelgroep Fryslân. Deze slaapplaatstellingen richten zich onder meer op ganzen, Aalscholvers, Grote Zilverreigers en Blauwe Kiekendieven. De tellingen geven inzicht in aantallen op provinciaal- en gebiedsniveau. Aanvullend op de slaapplaatstelling wordt bij de ganzen gekeken naar het verschil in gedrag tijdens volle en nieuwe maan, bij Blauwe Kiekendieven naar voedselkeus. Over al deze vrijwillige tellingen worden artikelen geschreven in het provinciale natuurtijdschrift *Twirre*, als ook in landelijke tijdschriften als *Limosa*, *De Levende Natuur* en *De Takkeling*.